

זוהדר

زوهدير ZO HADEREKH

גיליון 38, 28 בספטמבר 2022

גיליון החגים - עבר בזמן הווה

★ אוקראינה: המלחמה הכלכלית

★ הפיכה בטורקיה והשלכותיה

★ תאצ'ר נגד עובדי בריטניה

★ מאבק מעמד הפועלים בהון

עמ' 5 - 13

PEOPLE
NOT
PROFITS

PEOPLE
over
PROFIT

האחים הציונים המוסלמים

"אני מברך את חברי רשימת רע"מ בראשות מנסור עבאס על העברת חוק הפנסיות לקציני צבא על חודו של קול. אחרי שהצביעו בעד גיוס בני ישיבות, כעת דואגים להם לפנסיות מוגדלות. האחים הציונים המוסלמים".

ציץ של ח"כ משה ארבל מ"ש, 1.3

עולמם (של בעלי העיתונים) כמנהגו נוהג

"בשני עיתונים לא מתפרסמים בסוף השבוע הזה טורים או כתבות על השלב החשוב שאליו הגיע משפט המו"לים ובנימין נתניהו. באופן לא מפתיע, מדובר בשני העיתונים שמככבים ב'תיק 2000' – 'ידיעות אחרונות' ו'ישראל היום'. נחום ברנע, הכתב המשותט של 'ידיעות אחרונות', לא מדווח השבוע מבית-המשפט – הוא ירד לנגב כדי להביא קולות על הפיגוע בבאר-שבע. נדב איל כותב על מצב הגלובליזציה, וסימה קדמון כותבת על תככים פוליטיים. ב'ישראל היום', אולי בגלל צוקנותם של האגף הביביסטי, השקט צורם יותר".

אימרת ב"ז, "העין השביעית", 25.3

את מי אתם מממנים כשאתם קונים בסופר

"כשאתם קונים בשופרסל אתם מממנים את השכר המופלג של בכיריה. ב-2020 ההוצאה על שכר חמשת הבכירים בשופרסל הסתכמה ב-20.6 מיליון שקל, מתוכם 8.7 למנכ"ל איציק אברכהן. באופן אירוני, שופרסל החליטה שהיא צריכה לייבא את המנכ"ל הבא שלה (עופר בלון) מחברת החשמל. כשאתם קונים ברמי לוי שיווק השקמה אתם מממנים את בני המשפחה של לוי, המועסקים בחברה הציבורית. חמשת הבכירים ברמי לוי שיווק השקמה קיבלו שכר בסך 8.4 מיליון שקל, כאשר עלות השכר של המנכ"ל, רמי לוי, הייתה 3.6 מיליון שקל. אשתו של לוי, בתו, בנו, חתנו, שבעה גיסים וגיסות ושלושת אחיו ואחיותיו – קיבלו שכר בסך 3 מיליון שקל נוספים".

עדי דברת-מזריץ, "דה מרקר", 13.3

השר ממפלגת העבודה בשירות הכיבוש...

"שישי מתוח בירושלים: השר לביטחון פנים עומר בר-לב התקשר לחברי הכנסת מוסי רו ועופר כסיף והפציר בהם לא להגיע היום להפגנה בשייח' ג'ראח".

ציץ של העיתונאי ישראל פריי, 18.2

... ותשובה קומוניסטית הולמת

"אכן השר לביטחון פנים התקשר, אבל סירבתי".

ח"כ עופר כסיף (חד"ש), 18.2

קומוניסט תומך סרבנות מטפל במשבר האקלים

"דב חנין, ממפלגת חד"ש שהיא גם קומוניסטית, וגם בואו נאמר – מפלרטטת עם חיבה והבנה לטרוריסטים ערבים, מחליק בגרון כמו שמפניה עם קוויאר. האיש תומך בזכות שיבה, מוגבלת אמנם, אבל תומך, וראו זה פלא: מונה בלי שום בעיה על ידי הנשיא הרצוג ליו"ר פורום האקלים הישראלי, כי אין דמות מקובלת, מאחדת, ושווה לכל נפש כמו קומוניסט בפנסיה תומך סרבנות".

עירית לינור, "ישראל היום", 17.2

על מנסור עבאס וקפיטליזם

"מנסור עבאס מדבר ברטוריקה אינדיבידואליסטית קפיטליסטית ולא בהכרח מתוך דאגה לקולקטיב. זה שיח שמשרת את השכבות העשירות בחברה הערבית. ישראל כמובן תומכת בזה. המסר שלה הוא: תצטיינו ותעשו לבייתכם, ותשכחו מהלאום, מהזהות".

פרופ' ניהאיה דאוד, מוסף "הארץ", 24.12

המרוויחים ממצוקת הדיר

"הקבלנים הם המרוויחים הגדולים מבועת הנדל"ן בארץ; ררווחים זינקו בכ-11% השנה".

כותרת ב"ישראל היום", 27.10

דברים בשם אומרם המיטב תשפ"ב

בחב"ד מצאו פתרון למשבר בריאות הנפש

"עובדי המרכז לבריאות הנפש גהה בפתח תקווה הפגינו במחאה על הזנחת מערך בריאות הנפש ושיבשו את הפעילות השוטפת. השביתה התקיימה כחלק ממאבק בדרישה לשינוי יסודי במערך בריאות הנפש בבתי החולים ובקהילה. אך בקרוב מאוד, כפי שהבטיח בנבואה הרבי מליובאוויטש מלך המשיח שליט"א, תגיע הגאולה. המאפיין המרכזי של תקופת הגאולה הוא גילוי אורו הגדול של הבורא בעולם. לכן, כאשר מדברים על בעיות במרכזים לרפואת הנפש, ראוי לזכור שבקרוב כלל לא נצטרך אותם".

יוסף אברמוביץ, "הגאולה", בטאון חב"ד, ספט' 2022

הפוך אבו שחאדה, הפוך

"בשבועות האחרונים בל"ד מצהירה כי היא שוקלת לרוץ לבד או במסגרת רשימה שהיא תוביל, וזאת נוכח מה שהיא מתייחסת אליו ככישלון הרשימה המשותפת בהובלת חבר הכנסת איימן עודה וחד"ש. ח"כ סמי אבו שחאדה, העומד בראש בל"ד, העלה בעמוד הפייסבוק שלו נאום ארוך יחסית ובו הוא מסביר את הסיבות למהלך. אך, כשסמי אבו שחאדה אומר שלפסטינים אין פרטנר בפוליטיקה הציונית הוא לא רק טועה בניתוח המציאות. הוא גוזר על הפוליטיקה הפלסטינית שיתוק. כדי להיכנס, הפלסטינים צריכים לדפוק על הדלת, ואפילו לבעוט בה".

אמיר פאח'ורי, "שיחה מקומית", 25.8

מנפלאות השנאה העיוורת

"קצת צחוקים לסיום היום, או, מהגיונות הימין הכהביסטי (כהניסטי-ביביסטי). בשל עילגות המגדפים ההגיגים שלהלן נערכו: 'אתה אנטישמי, חבל שהיטלר לא שרף את המשפחה שלך'; 'אתה בוגד בעם שלך, אתה בטוח לא יהודי'; 'אחי, אמא שלך שרמוטה'; 'אתה ערבי מסריח. הערבים שונאים יהודים ואתה הראשון שיהרגו'".

רשומה של ח"כ עופר כסיף בפייסבוק, 13.4

מנפלאות הקואליציה

"ח"כ עלי סלאח (מרצ) טען הבוקר כי מפלגת מרצ בעד חיבור חשמל גם למאחזים לא חוקיים ביהודה ושומרון. 'אנחנו בעד חיבור מאחזים לחשמל לכולם. החשמל הוא צורך בסיסי וזכות בסיסית לכל אדם', אמר סלאח בראיון".

תחנת הרדיו "קול חי", 13.4

גנץ חושף את הפרוטוקולים של זקני טהראן

"שר הביטחון בני גנץ הדגיש בפגישותיו בווינגטון, כי המטרה של איראן היא להפוך להגמון שישליט את האידיאולוגיה שלו באזור ובעולם כולו".

הודעת דובר משרד הביטחון, 10.12

הרמטכ"ל הבא, הרצי הלוי, יחד עם שר הביטחון ויו"ר המחנה המלכתי בני גנץ (צילום: משרד הביטחון)

העם עם הבולען: שובה של "האחדות הלאומית"

בעקבות התבטאותו של ראש השב"כ, הביעו "מקורות ביטחוניים" (קרי: הדרג הצבאי הבכיר) הסכמה עם עיקרי דבריו, והוסיפו: "זהו אחד האתגרים העומדים בפני הרמטכ"ל הבא". על כך העיר האלוף (מיל') יצחק בריק ("הארץ", 15.9): "מתקבל הרושם כי הנושא שצפוי להטריד את הרמטכ"ל הנכנס יותר מכל הוא התפוררות הלכידות החברתית בישראל. גורמים בצה"ל ובמערכת הביטחון אומרים כי חוסר היציבות, הפילוג הפנימי הגובר, ניתוח המכנים המשותפים ההיסטוריים, והשיח המוקצן, מאיימים על אמון הציבור במוסדות הלאומיים יותר מכל האיומים החיצוניים. אם היה מדובר בטענה בודדת, מילא. אבל נראה כי מדובר במגמה מדאיגה, יותר משחשבת, של התמקדות הצבא בנושא שלא הוא הגוף שאמור לטפל בו, אלא המנהיגים הפוליטיים".

תמנון רב-זרועות

אך אין דאגה: המנהיגים הפוליטיים עוסקים לאחרונה ללא הרף בחיפוש אחר מענה "לאיום מבפנים", "לקרע בעם", "לשסע הפנימי", או "לפילוג בעמל"ל". איום זה תפח והיה לתמנון רב-זרועות חובק-כל, שלהתמודדות עמו יש רק אמצעי אחד: "אחדות העם". תרגומו של מונח זה למונחים פוליטיים הוא - "אחדות לאומית".

במסגרת מערכת הבחירות, החלו כמה מפלגות בימין לדבר על כך בקול רם. הנושא עומד במרכז קמפיין הבחירות הכושל של שרת הפנים בממשלה שהיא לא רצתה בה, איילת שקד (יו"ר "ימניה" עד לפני כמה שבועות, כעת - יו"ר "הבית היהודי"). גם שר הביטחון ויו"ר המחנה הממלכתי גנץ, רואה את עצמו עומד בראש "ממשלת אחדות לאומית".

כצפוי, איש מאנשי שב"כ, גנרלים או פוליטיקאים - לא ממש מעוניין להסביר ולנתח מהו אותו "קרע בעם". אך מבחינתם אלה כמובן אינם הפערים החברתיים המעמיקים בחברה הקפיטליסטית הישראלית. "הקרע" עבורם הוא חוסר היציבות הפוליטית השורר בישראל והכמיהה להתייצבות ציבורית מאחורי "מנהיג חזק" אשר "יעשה סדר". במילים אחרות: הבכי והנהיג סביב "הקרע" באים לחזק את הסדר החברתי הקיים, הכולל אפליה, כיבוש וניצול, ולמנוע גיבוש אופוזיציה דמוקרטית יהודית-ערבית לאותו סדר חברתי.

אפרים דויד

מבצע "הקרע בעם" התחיל לפני כחודש. הכריזו עליו בסוף אוגוסט האחרון חמישה רמטכ"לים לשעבר, שהתכנסו ב"אולפן שיש" של ערוץ 12 לשיחה על ראש ממשלת ישראל הראשון דוד בן-גוריון.

החמישה העניקו לצופים הצגה מתוזמרת של מגוון קלישאות, בעודם ממחזרים אותן אמירות חבוטות - כיאה לחמישה גנרלים-פוליטיקאים. האחד - ראש הממשלה לשעבר, אהוד ברק; השני - שר הביטחון בהווה והטוען לכתר, בני גנץ; השלישי (לשעבר בכל המובנים) - גבי אשכנזי; הרביעי - המאכזב התורן ("הוא לא מביא מנדטים!") גדי איזנקוט; והחמישי - הפוליטיקאי הכושל משה (בוגי) יעלון. החמישייה, בניצוחו של דני קושמרו, הסכימה ש"מה שבאמת מאיים על קיומה של ישראל" הוא "האיום מבפנים".

השב"כ שולף כרטיס צהוב

בקושי עברו שבועיים מאותו ריאיון מחומש, וראש השב"כ רונן בר הגדיר את "השסע הפנימי" בישראל כ"זריקת עידוד למדינות ציר הרשע, ארגוני הטרור ומפגעים בודדים". בר סקר את "האתגרים עצמם מתמודדת ישראל" במהלך כנס המכון למדיניות הטרור של אוניברסיטת רייכמן הפרטית החדשה. בסיום דבריו הגיע, איך לא, לאתגר המורכב ביותר, לטענתו: "השסע המתפתח בתוך החברה הישראלית על דמותה וצביונה של המדינה".

"התחושה הרווחת בקרב יריבינו שהיתרון היחסי ההיסטורי שלנו, שעמד לזכותנו אלפי שנים (?), מתפוגג" - אמר ראש השב"כ, והוסיף: "זה אמור להטריד אותנו יותר מהכל, בנושא הזה השב"כ יכול רק להתריע, הוא בוודאי לא יכול לטפל. זה בידיים של כל אחד ואחת מאתנו".

"אני לא זוכר אמירה כזאת של ראש שב"כ מכהן וגם לא של ראשי שב"כ בדימוס לגבי אותו נושא" - אמר למחרת בריאיון רדיופוני אילן לוטן, שהוצג כבכיר לשעבר בשב"כ, בהמשך לדבריו של בר.

"כל אחד ואחת מאיתנו צריכים להיות מוטרדים ממה שקורה בתוכנו", הוסיף לוטן, והסביר: "אני חושב שרונן הוציא לכולנו כרטיס צהוב לגבי מה שקורה בחברה הישראלית ובתוך מדינת ישראל תוך השלכה לביטחון המדינה".

שלט שנאה נגד חד"ש-תע"ל נתלה על כביש נתיבי איילון

המפלגה הגזענית "עוצמה יהודית", בראשותו של ח"כ איתמר בן גביר, פתחה (23.9) בקמפיין שלטי חוצות בכביש איילון בתל אביב (ר' צילום). על שלט ענק שהוצב במלון לאונרדו ברמת גן מופיעה הברכה מסדר ראש השנה "יהי רצון שיסתלקו אויבינו", ובצידה תמונותיהם של חברי רשימת חד"ש-תע"ל – חברי הכנסת איימן עודה, אחמד טיבי ועופר כסיף.

סגן ראש העיר רמת-גן, עו"ד רועי ברזילי, דרש להסיר מיד את השלט בציינו: "השילוט הזה מסית ומכנה אזרחים ישראלים 'בוגדים'. הוא לא רק פוגע ברגשות, זהו שלט הסתה עם קריאה לפעולה". עוד הדגיש ברזילי: "יש מקרים שבאמת יש מקום להפעיל את הסמכות המוקנית לעירייה על פי חוק כדי לעצור את הטירוף הפסיכו-פשיסטי הזה, נוטף השנאה והמזמין אלימות". עם זאת, ראש העיר רמת-גן כרמל שאמה-הכהן טען בריאיון בגלי צה"ל (28.9) כי אין בסמכותו להורות על הסרת השלט. "כנראה שהוא משרת את שני הצדדים", אמר.

ח"כ עופר כסיף הגיב לקמפיין של בן גביר ואמר כי הוא יפנה ליו"ר ועדת הבחירות, השופט יצחק עמית, וליועצת המשפטית לממשלה, גלי בהרב-מיארה, בבקשה להורות על הורדת השלט. זאת משום שהשלט מסית ויש בו קריאה לרצח. כסיף הבהיר כי המודעה מצטטת את ברכת "שיסתלקו אויבינו" הנאמרת בסדר ראש השנה ומכוונת כקריאת השמדה. "הגיע הזמן לסלק את הכהניזם מהמרחב הציבורי", הדגיש.

ח"כ עאידה תומא-סלימאן צייצה: "זו הסתה רצחנית, וכבר ראינו בעבר לאן הסתה כזו הובילה. ובכל זאת שום פשיסט לא יבהיל אותנו. כבוד לחברי עודה, טיבי וכסיף".

עובדי בי"ח האנגלי הפגינו בנצרת

צוותי רפואה המועסקים בבית החולים האנגלי בנצרת הפגינו בשבוע שעבר (22.9) בכניסה לעיר ודרשו להעניק סיוע חירום למוסד שנקלע למחנק תקציבי. אל המוחים הצטרף ח"כ איימן עודה (חד"ש), שסיפר למפגינים: "שר הבריאות ניצן הורוביץ לא התגייס כדי לסייע לבית החולים ולתת מענה למחסור בתקציב של כ-15 מיליון שקל".

עוד אמר ח"כ עודה: "פניתי אישית לראש הממשלה, אבל בינתיים הוא לא עשה דבר". "לפיד, איפה הכסף?" שאל. יו"ר סיעת חד"ש בהסתדרות, עזיז בסיוני, העלה את מאבקם של עובדי בית החולים האנגלי בנצרת על סדר היום של הנהגת ההסתדרות. בעקבות זאת הבטיח יו"ר ההסתדרות ארנון בר-דוד לטפל בסוגייה.

ח"כ עודה: רק מאבק יהודי-ערבי יצליח

בריאיון שפורסם בגיליון סוף השבוע של "הארץ" (23.9), גילה ח"כ איימן עודה (חד"ש) כי שוחח עם ראש הממשלה יאיר לפיד. לדבריו, "לפני חודש דיברנו ארוכות. לפני כמה ימים ביקשתי עזרה לבית החולים האנגלי בנצרת. לא רק שלפיד הפיל את החוק שקידמתי להקמת בית החולים בסכנין – עכשיו, כשכבר יש בית חולים מתפקד, הוא לא רוצה לעזור. אם אנחנו צריכים להיות בסך הכל מילואימנים של גנץ ולפיד, אז שיחפשו אחרים".

עודה הוסיף: "אנחנו הערבים, בלי יהודים דמוקרטיים לא יכולים לעשות שינוי. היהודים הדמוקרטיים בלי הערבים לא יכולים לעשות שינוי. המאבק שיצליח הוא רק יהודי וערבי". עוד הדגיש: "אני לא חושב שכל הציונים הם אותו הדבר. גלאון היא לא בן גביר. אני לא מקבל את הגישה הזו. אבל כן, יש גזענים במרכז המפה הפוליטית. לא הסכמתי להיות מילואימנים של הגזענים במלחמה נגד הפשיסטים – אז תוקפים אותי. מי שרצה שאהיה עם נפתלי בנט, איילת שקד וזאב אלקין בשביל להיות נגד נתניהו, ביקש ממני בעצם להמשיך את מדיניות הימין, אבל בלי נתניהו".

"הממשלה שהייתה שמרה על המרחב הדמוקרטי, שזה בית המשפט, האקדמיה, העיתונות. וכל זה חשוב, אבל יש את המהות בפגיעה בדמוקרטיה הישראלית שהיא המשך הכיבוש והאפליה של האזרחים הערבים. אני שמח שניצן הורוביץ לא בראש מרצ ושזהבה [גלאון] החליפה אותו. הגישה של גלאון בסוגיה המדינית וביחסי ערבים-יהודים היא יותר מתקדמת משל הורוביץ. לכן אני שמח", הוסיף.

עודה הדגיש, שיחד עם הרצון להתגייס למשימה הדחופה של עצירת סמוטריץ' ובן גביר, יש לו קווים אדומים: "יש לנו דרישות מאוד ברורות. אנחנו, יחד עם 90% מעמי העולם, רוצים לראות שלום על בסיס מדינה בצד מדינה". "שמעתי את דבריו של לפיד באו"ם, אבל בשטח מתנהל דבר אחר לחלוטין – פשע מתמשך. ובכל זאת, העובדה שראש הממשלה שם את הסוגיה הפלסטינית במרכז השיח של הבחירות אחרי הדרה של עשור היא חשובה" – הוסיף.

בתשובה לשאלה של הכתבת רווית הכט, השיב ח"כ עודה: "אני ערבי-פלסטיני. מגיעות לי זכויות קולקטיביות ולא רק פרטניות".

קבלו את

זו הדרך

מדי שבוע בדוא"ל

או בדואר רגיל

המעוניינים לקבל בדואר אלקטרוני, ללא תשלום, מתבקשים לשלוח

כתובת דוא"ל אל: zohaderekh@gmail.com

המעוניינים לקבל בדואר רגיל, מתבקשים לכסות את הוצאות

המשלוח באמצעות תרומה של 150 שקל בשיק לפקודת המפלגה

הקומוניסטית הישראלית, ת"ד 26205 תל-אביב 6126102

ציוד צבאי אמריקאי בדרכו לאוקראינה (צילום: משרד ההגנה של ארה"ב)

אוקראינה: המלחמה הכלכלית

שבמלחמות ישראל במדינות ערביות שירתה ממשלת ישראל את האינטרסים האימפריאליסטיים במזרח-התיכון. הטענה שהסיכסוך באוקראינה הוא בעצם עימות בין רוסיה לארה"ב בולטת במיוחד בממד הכלכלי. בעוד שבממד הצבאי "מעורבות החוץ" עקיפה, בפן הכלכלי המעורבות היא ישירה ועיקרית. לא אוקראינה היא הלוחמת אלא בעלות בריתה, והן עושות זאת בכל המכשירים (כלי הנשק) הכלכליים שברשותן. מטרות המלחמה נגד רוסיה הן לשבש ולמוטט את הכלכלה הרוסית, לשלחב התנגדות למלחמה, לגרום תסיסה פנימית ולנסות להפיל את שלטונו של הנשיא ולדימיר פוטין. עד כה נקטה ארה"ב בתחום זה חמישה אמצעים עיקריים – מהקל לכבד: הקפאת נכסי האוליגרכים; סנקציות פיננסיות; הקפאת דברות המטבע של הבנק המרכזי הרוסי בחו"ל; הגבלות סחר עם רוסיה והגבלות יצוא לרוסיה.

הקפאת נכסיהם של כ-1,500 אוליגרכים, האליטה הקלפטומנית המקורבת לפוטין, היא ראווהנית בעיקרה, פופוליסטית. היא זוכה אמנם בכותרות ובדיווחים רבים, אך אין לפעולה זו שיניים: תפיסת ביצי פברג'ה, יכטות, קברוצות כדורגל... וזאת שעה שרוב ההון של האוליגרכים מוסתר היטב בחברות עולמות ובמקלטי מס.

הסנקציות הפיננסיות נועדו לפגוע בבנקאות, והן הוטלו על מכירת הלוואות ומניות של הבנק המרכזי ובנקים מסחריים רוסיים. מוסדות רוסיים סולקו מהמסלוקה הבינלאומית (ששמה המלא הוא "האגודה העולמית לתקשורת פיננסית בין-בנקאית" או SWIFT), אשר מטרתה העיקרית היא לשמש כלי ההתחשבנויות בין תאגידים פיננסיים במדינות שונות. העסקים הבינלאומיים נערכים לרוב בדולרים אמריקאיים. סגירת שעריה של המסלוקה בפני רוסיה פגעה בה קשות. אך עד עתה ניתן פטור זמני לעסקאות הגז והנפט של אירופה עם חברות רוסיות. מניעת עסקאות דולריות גרמה לרוסיה לעבור לתשלומים באמצעות סחר חליפין, לתשלומים במטבעות אחרים או לשימוש במסלוקת בינלאומיות משניות.

במקביל, הקפאת הרזרבות של הבנק המרכזי הרוסי במערב (כ-600 מיליארד דולר) גרמה צניחה מיידית של שער הרובל ב-30%. הריבית הפנימית ברוסיה הועלתה מ-9.5% ל-20% וגרמה לכיווץ התוצר הלאומי של רוסיה.

מושג המלחמה משתנה עם התפתחות הטכנולוגיה, מנגנוני המדינה והכלכלה. במחצית הראשונה של המאה ה-19 טען הגנרל הפרוסי קרל פון קלאוזביץ' כי "המלחמה אינה אלא המשך המדיניות בתוספת אמצעים אחרים". מאז הפכו המלחמות יקרות, קטלניות והרסניות לאין ערוך.

אחרי מלחמת העולם הראשונה כבר טבע הגנרל הגרמני אריך לודנדורף את המושג "מלחמה טוטלית". ככל שסיפוק הצרכים החומריים התבסס יותר על שרשרות עולמיות של יבוא וייצוא, הפכה הכלכלה הקפיטליסטית מאוטרכית לגלובלית והיחסים הכלכליים עצמם הפכו כלי נשק.

כיום הכלכלה היא המשך המלחמה באמצעים אחרים (לדוגמא: הכיבוש בעזה ובגדה). מצור, אמנם, הוא מושג עתיק של מלחמה כלכלית. אך חרמות כלכליים, אמברגו וצורות מרובות ומתוחכמות של סנקציות הם חדשים יותר. יכולת ההשפעה מבחוץ על כלכלת מדינות היא פונקציה של גודל הכלכלה, שיעור הייצור לשם ייצוא (סחר בינלאומי), סוג המשטר, היכולת לבדוד את היריב, שליטה בהעברות תשלומים (סליקה) בינלאומיות, שליטה בשוקי המט"ח, בבורסות בינלאומיות לאנרגיה, למזון, לחומרי גלם ולהון – הלוואות והשקעות. מעל לכל, בנגישות למאגרי ידע הנחוץ ללוחמה כלכלית. דווקא האפשרות של "השמדה הדדית", של פיתוח כלי הנשק להשמדה טוטלית, הובילה לפיתוח צורות מלחמה בעצימות פחותה אך מקיפות יותר או משולבות.

נאט"ו נגד רוסיה

מאז פרוץ המלחמה בין רוסיה לאוקראינה ישנם הטוענים, ואנכי ביניהם, שהמלחמה המתנהלת על אדמת אוקראינה היא בעצם מלחמה בין ברית נאט"ו, הנשלטת ע"י ארה"ב, לרוסיה. מלחמה זו היא חלק מההיערכות האמריקאית נגד סין על השליטה במרחב האירו-אסייתי. כיוון שעומות ישיר בין נאט"ו וארה"ב לבין רוסיה עלול להתדרדר לעימות גרעיני ולמלחמת עולם שלישית, ההתערבות היא עקיפה: מימון, אימון וחירוש הכוחות הלאומניים האוקראיניים הפועלים למחיקת השפעתה של רוסיה באוקראינה ולצירוף אוקראינה לנאט"ו. מטרות הכוחות האוקראיניים מתואמות עם האינטרסים של ארה"ב. בראייה כוללת, הממשלה האוקראינית היא "כוח פרוקסי" (שליח) של נאט"ו, ממש כפי

5' המשך מעמ'5

בינוני האחרון לא עמדה רוסיה, לראשונה זה יותר ממאה שנה, בפירעון הלוואה – מחל המחשב פשיטת רגל. הבנק המרכזי הרוסי נקט מאז פעולות שהחזירו את הרובל לשער הגבוה משהיה לפני המשבר והוריד את הריבית ל-8%. העלייה במחירי הנפט והגז כתוצאה מהמלחמה סיכלה, בינתיים, את הנזקים של הקפאת הרובל בכך שהזרימה מטבע קשה (דולר ויורו) ורוסיה לא נזקקה לרזרבות שלה. אך הצמיחה של הכלכלה הרוסית נפגעה קשות.

אמברגו הנפט וכישלונו

הגבלת הסחר העיקרית שהטיל המערב על רוסיה היא האמברגו על ייצוא נפט, שהוא מקור ל-36% מהתקציב הרוסי. כמה מההגבלות כבר בתוקף ואחרות ייכנסו לתוקף תוך כמה חודשים. הירידה בביקוש לנפט מצד ארה"ב ואירופה התקווה עד כה בגידול במכירות להודו ולסין, אף כי כעת מוכרת רוסיה את המשאב הזה במחיר מוזל.

כישלון האמברגו גרם לארה"ב לדרוש להגביל את מחיר הנפט הרוסי. אך גם יצרניות אחרות החברות באופ"ק – ארגון המדינות המייצאות נפט – וגם כמה מהצרכניות ממאנות, בינתיים, להיענות לדרישה.

הנשק העיקרי במלחמה הכלכלית נותר חרם על הייצוא לרוסיה, לרבות חומרים, חלקים וחלפים ומוצרים בכל התחומים והענפים, הצבאי והאזרחי: מחשוב (בייחוד מוליכים למחצה), תקשורת, אנרגיה, תחבורה, בנייה ותעשייה. החרם חל לא רק על תוצרת ארה"ב, אלא על כל המוצרים שלייצורם משתמשים במוצרים ובטכנולוגיות תוצרת המערב. רוסיה אמנם מדירה את עצמה פיננסית

מאז קריסת בריה"מ, אך נפתחה דווקא ליבוא טכנולוגי מהמערב. לכן הפגיעה קשה במיוחד, ותחרף יותר ככל שיחלוף הזמן.

מתנהל ויכוח לגבי מידת ההצלחה של הלוחמה הכלכלית של המערב נגד רוסיה עד כה. אין ספק שהסנקציות פוגעות ברוסיה ומכאיבות לה, אך השפעתן אינה חד-משמעית. חלקן הן חרב פיפיות. כלומר, הסנקציות פוגעות, לפעמים אפילו יותר, גם באלה שמטילים אותן. כשמדובר במחנה של בנות-ברית, לא כולן נפגעות באותה מידה, לא כולן משלמות אותו מחיר ולכן לא ניכרת אצל כולן אותה נכונות להמשיך בסנקציות. כאמור, הנשק העיקרי בלוחמה כלכלית הוא איסורי יצוא לארץ שנלחמים בה, אך נשק כזה משפיע רק בטווח הארוך.

הגידול המואץ בהוצאות הביטחון

המלחמה באוקראינה, ובכללה המלחמה הכלכלית של המערב נגד רוסיה, כבר שינו את המדיניות האירופית כלפי רוסיה.

אחת מנקודות המחלוקת באירופה המערבית הייתה, עוד בזמן המלחמה הקרה נגד ברית-המועצות, מידת הישענות האירופית על הגנה אמריקאית במקרה של מלחמה גרעינית. צרפת, בייחוד תחת הנהגת הגנרל דה גול, דגלה באוטונומיה ביחסיה עם בריה"מ תוך חברות בנאט"ו. גם בגרמניה שרר קו מחשבה לפיו אסור שגרמניה ורוסיה יהיו שוב אויבות. מכאן צמחה, אחרי איחוד גרמניה, האסטרטגיה של שיתוף פעולה כלכלי עם רוסיה.

אך המלחמה באוקראינה שומטת את הקרקע מתחת לגישה שרואה באירופה כוח עצמאי העומד מול ארה"ב. המלחמה משליטה את ארה"ב על נאט"ו ואת סדר היום האמריקאי, הכולל הגדלת ניכרת בתקציבי הצבא של ארצות אירופה (מיליטריזציה מואצת), על פני סדרי היום האירופיים של השקעת משאבים בקיימות וברוחות האזרחים.

אין לשכוח שמלחמה כלכלית פוגעת באוכלוסייה כולה, לא רק בלוחמים. עבור מדינות אירופה, כולל מחיר המלחמה הוצאות שונות: עזרה צבאית ישירה לצבא אוקראינה ועזרה כלכלית לתחזוקת אוקראינה בזמן המלחמה המתמשכת, שלא רואים את סופה הקרוב. כמו כן, יש להביא בחשבון את ההוצאות לטיפול במיליוני פליטים מאוקראינה המתגוררים ברובם במדינות מערב אירופה.

מחיר הוצאות ההשתתפות במלחמה הכלכלית נגד רוסיה עלול אף הוא להיות כבד: אינפלציה, הקטנת הצמיחה הכלכלית ועד מיתון, ושחיקה קשה בשער היורו. סנקציות וסנקציות נגדיות גוררות אחריהן עליות מחירים, יוקר מחיה גובר ותסיסה חברתית. הן פוגעות יותר במדינות העניות ובשכבות המוחלשות בכל חברה. להמשך המלחמה יהיו השפעות אחרות במדינות שונות, למשל גרמניה ואיטליה, והשפעות נבדלות על מגזרי אוכלוסייה שונים.

במסע התעמולה של התקשורת המערבית בעד אוקראינה מושם דגש בצד הצבאי: זוועות ההרג, ההרס והפליטות, הכיבוש והשחרור, הכישלונות הצבאיים של הרוסים וההצלחות של האוקראינים.

המלחמה מוצגת כ"מלחמת אין ברירה". הידיעות בשבועות האחרונים על הצלחות אוקראינה במתקפת הנגד עוררו בקרב רבים תקווה שאולי תסתיים המלחמה בקרוב. אך בעוד שתשומת הלב בעיקרה הופנתה עד כה ללוחמה הצבאית, צריך גם לתת את הדעת, לא פחות מכך, למלחמה הכלכלית של המערב נגד רוסיה – להשלכותיה, למחירה ולמי שנושאים במחיר.

אבישי ארליך

המיתון באירופה וישראל

גופים פיננסיים אירופים והעיתונים הכלכליים בלונדון, בפריס ובברלין מפרסמים בחודש האחרון תחזיות קודרות. אירופה, הגוש הכלכלי השני בגודלו בעולם הקפיטליסטי אחרי ארה"ב, גולשת למיתון בלתי-נמנע על רקע הימשכות המלחמה באוקראינה. גודלה של כלכלת האיחוד מוערך ב-18 טריליון דולר – כשישית מסך הכלכלה העולמית. האיחוד האירופי נחשב הגוש הכלכלי המשמעותי ביותר בסחר העולמי.

מעבר לתחזיות, ישנו נתון נוסף המאותת על המיתון הקרב ובא: מצב השווקים הפיננסיים, לרבות שוק המט"ח. אחרי 20 שנה, מצב השוויון בין היורו לדולר הופר והדולר נעשה חזק יותר מהיורו. מגמת היחלשות היורו החלה אשתקד בשלהי מגפת הקורונה, אך התחזקה עם פלישתה של רוסיה לאוקראינה. בשבועות האחרונים נרשם היפוך במגמה ההיסטורית, וכעת יורו אחד שווה פחות מדולר בודד. נתונים אלה צריכים לעניין גם את המשק הקפיטליסטי הישראלי. לפי נתוני הלמ"ס, מחצית הייבוא (ללא יהלומים) מקורה באירופה (שליש - ממדינות החברות באיחוד), וכמעט 40% מהייצוא הישראלי מיועד לאירופה (מעל רבע - לאיחוד), מה שהופך אותה לשותפת הסחר הגדולה של ישראל בעולם. גם השקל מתחזק מול היורו. קרי: ניתן לרכוש סחורות בפחות שקלים. אך מגמה זו לא ניכרת במחירי הסחורות המיובאות מאירופה. מכוניות, מוצרי חשמל, מזון והלבשה לא נעשו זולים בישראל בעקבות השינוי בערכו של המטבע האירופי. הסיבה לכך היא שהייבוא נשלט בידי מונופולים מקומיים גדולים, הגורפים הון עתק מהיחלשות היורו.

נמרוד עובד

טנק ברחובות אנקרה, 12 בספטמבר 1980

הפיכת 1980 ממשיכה לגבות מחיר מאזרחי טורקיה

זכתה טורקיה במלווים חדשים ובחבילת חילוץ בתמורה לרפורמות עמוקות. המוסדות הבינלאומיים דרשו מטרוריה לבטל את המגבלות על הייבוא והייצוא, להוריד את ערך הלירה, לבטל סובסידיות, לקצץ בהוצאות הממשלתיות וליישם מדיניות צנע. כלומר, טורקיה נדרשה לגלגל את מחיר המשבר אל מעמד העובדים, ולפתוח את שעריה בפני הון זר. בינואר 1980 ביקשה ממשלת טורקיה להוציא לפועל את הרפורמות, אך נתקלה בהתנגדות ציבורית חריפה. איגודי העובדים הגיבו בשביתות ובהפגנות המוניות נגד "הפתרון הצייליאני" – כך כונתה הרפורמה, ברמיזה למדיניותו הניאו-ליברלית של הדיקטטור הצייליאני אוגוסטו פינרסה. בעקבות הזעם הציבורי נאלצה הממשלה לוותר על חלקים מהרפורמה. רק לאחר ההפיכה ב-12 בספטמבר 1980 הצליחה הממשלה הצבאית להוציא את צעדים אלה לפועל.

המשבר הכלכלי והחברתי הוביל גם לעלייה רחבת היקף באלימות הפוליטית. ב-1977 תקפה המיליציה הפשיסטית "הזאבים האפורים" (בעזרת משתפי פעולה מקרב כוחות הביטחון) את צעדת האחד במאי באיסטנבול. במתקפה נרצחו עשרות רבות של עובדים ומאות נוספים נפצעו. ב-1978 ביצעו "הזאבים האפורים" מעשי טבח במיעוט האלווי בעיר מאראש, בהם רצחו יותר ממאה איש. מחתרות חמושות של השמאל הרדיקלי הגיבו בהתנקשויות בחייהם של פוליטיקאים ופעילים ימנים. בערים הגדולות, ובמיוחד בקמפוזי האוניברסיטאות, הפכו קרבות רחוב בין חמושים מימין ומשמאל עניין שבשגרה. בשנה שקדמה להפיכה הצבאית עמד ממוצע ההרוגים על רקע פוליטי על עשרה אזרחים ביום.

המשטר הצבאי

בבוקר ה-12 בספטמבר 1980 הודיע שידור רדיו לאזרחי האומה כי כוחות הצבא נטלו לידיהם את השלטון. הצבא הפיל את הממשלה, פיזר את הפרלמנט והקים חונטה בראשות הרמטכ"ל קנאן אברן. בעקבות ההפיכה נעצרו מאות אלפי אזרחים: פעילים פוליטיים, חברים בוועדי עובדים, עיתונאים, אינטלקטואלים וחשודים בחברות בארגונים שמאליים. החוקה הושעתה, ועמה פעילות כל המפלגות ורוב איגודי

החודש לפני 42 שנה, ב-12 בספטמבר 1980, התחוללה בטורקיה הפיכה צבאית. תפיסת השלטון בידי הצבא אינה תופעה נדירה בהיסטוריה הטורקית: להפיכה ב-1980 קדמו הפיכות ב-1960 וב-1971. אחריה, התחוללו הפיכות ב-1997 וניסיונות הפיכה במאה ה-21 (האחרון שבהם אירע ב-2016). אך להפיכה הצבאית ב-1980, המכונה בטורקיה "הפיכת ה-12 בספטמבר", נודעה השפעה עמוקה ומרחיקת לכת על החיים הפוליטיים, החברתיים והכלכליים. השפעה זו ממשיכה לעצב את טורקיה כיום.

שנות ה-70 המהפכניות

הרקע להפיכה הצבאית היה משבר פוליטי וכלכלי עמוק. לדעת פרשנים מרקסיסטים, בשנה שקדמה לה שרר בטורקיה מצב מהפכני. שביתות המוניות שיתקו את המשק, הכלכלה נקלעה למשבר, האינפלציה השתוללה והאלימות הפוליטית געשה ברחובות. ברחבי טורקיה קמו התארגנויות עובדים וריקליות. בעיירה פטסה השוכנת על חוף הים השחור הקימו התושבים, בראשות ראש העיר הקומוניסט פיקרי סונמז, קומונה עצמאית של איכרים ופועלים; במחוז אמסיה שבמרכז אנטוליה השתלטו כורי פחם על המכרות, החלו לנהל אותם באופן עצמאי וחילקו פחם חנם למשפחות עניות; בהפגנות האחד במאי צעדו באיסטנבול מאות אלפי עובדים וקראו סיסמאות נגד הקפיטליזם והאימפריאליזם.

מבחינה כלכלית, סיבת המשבר העיקרית הייתה כישלון מדיניות התיעוש בה דגלו ממשלות טורקיה. מאז 1961 קידם השלטון ייצור תעשייתי של תחליפי-יבוא, עליו הגן באמצעות מכסי יבוא גבוהים. השיטה הובילה לצמיחה ולהתעשרות ניכרת של הבורגנות הטורקית במהלך שנות ה-60 ובמחצית הראשונה של שנות ה-70. אך המצב השתנה בעקבות משבר הנפט בשנים 1973-1974. התעשייה הטורקית הצומחת הייתה תלויה בייבוא נפט, וזינוק מחירי האנרגיה קלע את המדינה לחובות כבדים. ממשלות טורקיה נטלו הלוואות מאירופה ומארה"ב, וב-1979 כבר עמדה המדינה בפני פשיטת רגל.

תחת לחץ אמריקאי, הגיעה ממשלת טורקיה להסכם עם קרן המטבע הבינלאומית, הבנק העולמי וה-OECD. לפי ההסכם

עמדות פוליטיות, וכפתה פיצול על איגודי עובדים בעלי פריסה ארצית.

מורשת ה-12 בספטמבר

החונטה הצבאית אחזה בשלטון יותר משלוש שנים, עד סוף 1983. יתר על כן, הצבא לא סולק מהשלטון אלא הכתיב בעצמו את תנאי המעבר לשלטון אזרחי. כך, בבחירות שנערכו ב-1983 התמודדו רק מפלגות ומועמדים שהחונטה אישרה. המנצח בבחירות היה טורגוט אוזאל – אבי הניאו-ליברליזם בטורקיה ומעריך נלהב של מרגרט תאצ'ר ורונלד רייגן. לאחר שהשמאל, איגודי העובדים והדמוקרטיה נמחצו ודוכאו, לא נותר מי שיעמוד בדרכן של רפורמות השוק החופשי. ממשלת אוזאל, שכינה ברציפות מ-1983 ועד ל-1989, נקטה מדיניות סחר חופשי, דה-רגולציה ועידוד השקעות זרות. בכך העמיקה את מעמדה הפריפריאלי של טורקיה בכלכלה הגלובלית.

אוזאל אף היה ראש הממשלה הראשון בטורקיה שקידם הפרטה בקנה מידה נרחב – מגמה שהגיעה לשיאה בראשית שנות ה-2000, בעת כהונתו הראשונה של רג'פ טאיפ ארדואן. שנות ה-80 סיפקו לקרן המטבע הבינלאומית ולבנק העולמי הזדמנות ליישם בטורקיה "תוכנית התאמה מבנית", כפי שעשו גם מדינות רבות באפריקה ובאמריקה הלטינית. בעוד שאסטרטגיית התיעוש של טורקיה בשנות ה-60 וה-70 שאפה ליצור שוק פנימי למוצרי צריכה המיוצרים באופן מקומי, הפכה טורקיה בשנות ה-80, בהכוונת המוסדות הבינלאומיים, לכלכלה מוכוונת ייצוא – בעיקר של תוצרת חקלאית, חומרי גלם, טקסטיל ומוצרי תעשייה קלה נוספים.

הרפורמות הכלכליות חוללו אמנם צמיחה מרשימה, אך רק חלק מהטורקים נהנו מפירותיה. המרוויחה העיקרית הייתה הבורגנות הטורקית – משפחות התעשיינים הוותיקות כגון קוץ' וסבנג'י, אשר צברו בתקופה זו הון עתק. לצדן התגבש מעמד חדש של עשירים שצבר את הונו בעסקי הייצוא והייבוא, כשותף של ההון הזר. בה בעת, שכר העובדים קפא במהלך שנות ה-80, וכוח הקנייה של מרבית השכירים נשחק ב-40 עד 60 אחוזים. מלבד העמקת הפערים בין עשירים ועניים, הרפורמות והדה-רגולציה יצרו שתי בעיות מבניות נוספות המלוות את טורקיה עד היום: משברים כלכליים תכופים ואינפלציה גבוהה.

אוזאל סלל את הדרך לארדואן בהיבט נוסף: השילוב המסוכן בין קידום ועידוד של שוק חופשי לבין שמרנות חברתית. בדומה לארדואן, שלטונו של אוזאל התבסס על קואליציה בין האליטה העסקית באיסטנבול, הבורגנות-הזעירה בערי המחוז האנטוליות והממסד השמרני באזורים הכפריים. מסיבות אלה, יש הסבורים שאוזאל – תוצרה של הפיכת ה-12 בספטמבר – היה המדינאי המשפיע ביותר בתולדותיה של הרפובליקה הטורקית מאז אתאטורק.

הדיכוי החריף של השמאל בתקופת השלטון הצבאי הותיר את מעמד העובדים בטורקיה ללא הנהגה וללא אמצעים לבטא את התנגדותו לממסד הפוליטי. כידוע, בפוליטיקה אין ריק – ומי שמילא את החלל שהותיר השמאל הוא האסלאם הפוליטי. כך, בסלקם את השמאל פתחו הגנרלים את השער בפני הימין הדתי. מאז שנות ה-80 מצאו הזעם והתסכול של קורבנות הניאו-ליברליזם את ביטויים בהצבעה למפלגות האסלאמיסטיות. השמאל הטורקי, שבמובנים רבים עדיין לא התאושש מהמכות שהנחית עליו המשטר הצבאי, טרם שב לתפקידו הקודם כנציגים של המנוצלים והמדוכאים.

טורקיה, אם כן, עדיין חווה מדי יום ביומו את תוצאותיה העזומות של ההפיכה הצבאית של 12 בספטמבר 1980.

העובדים. כל ראשי המפלגות נעצרו, וראשי הערים ומושל המחוזות הוחלפו בקצינים. הוטל עוצר בשעות החשכה, ונאסר על אזרחים לצאת מהארץ.

המצדדים בהפיכה הצבאית טוענים כי מנהיגיה השתלטו על המדינה ללא שימוש רב באלימות, והוציאו להורג "רק" 50 בני אדם. עם זאת, מלבד ההוצאות הרשמיות להורג, מצאו מאות אזרחים את מותם כתוצאה מעינויים בחדרי חקירות,

הרמטכ"ל הטורקי קנאן אבן, ראש החונטה הצבאית, בשער מגזין טיים, 1980

בקרבות נגד הצבא לאחר ההפיכה, או פשוט "הועלמו". יתר על כן, ההפיכה הצבאית פגעה באופן קשה בזכויות האזרח ובחירויות הדמוקרטיות בטורקיה. השפה הכורדית הוצאה אל מחוץ לחוק. כמאה אלף טורקים הועמדו לדין באשמת חברות בארגון פוליטי – רובם אנשי שמאל ומיעוטם אנשי הימין הפשיסטי וחברי המפלגות הדתיות.

השמאל והעבודה המאורגנת נפגעו מהרדיפה הפוליטית באופן הקשה ביותר. הקונפדרציה המהפכנית של איגודי העובדים, שהייתה ארגון העובדים השני בגודלו במדינה ומנתה כ-600 אלף חברים, הוצאה אל מחוץ לחוק. החוקה החדשה שניסח הצבא, אשר אומצה באופן רשמי ב-1982, אסרה על הקמת ארגונים ומפלגות על בסיס מעמדי. מפלגות השמאל הקיימות הוצאו אל מחוץ לחוק, האחד במאי בוטל כחג לאומי, ושכונות עוני באיסטנבול שנשאו שמות שמאליים קיבלו שמות חדשים. "שכונת האחד במאי" נקראה מעתה "שכונת מוסטפא כמאל" (אתאטורק – אב").

נוסף על כך, החוקה הטילה מגבלות חמורות על זכויות ההתארגנות והשבייתה. נאסרו לחלוטין שביטות עובדים במגזר הציבורי ובענפים "החיוניים לביטחון הלאומי" – הגדרה עמומה שכללה גם ייצור אנרגיה, חקלאות ואף ענפי תעשייה מסוימים. לממשלה ניתנה הסמכות לדחות שביטות, ולהכפיף כל שביטה לקיום תהליך בורות. החוקה אסרה על ארגוני עובדים לקיים קשרים עם מפלגות פוליטיות או לבטא

ברט רמלסון נואם באסיפת עובדי תעשיית הרכב בסוף שנות ה-60 (צילום ארכיון: מורנינג סטאר)

ברט רמלסון (1910-1994) נגד מרגרט תאצ'ר

קומוניסט ומנהיג עובדים

1910. כשהיה בן 13 היגרה משפחתו לקנדה. רמלסון היה תלמיד מחונן שהתעניין בפוליטיקה סוציאליסטית, ובצעירותו ואף שהה תקופה קצרה כמתנדב בקיבוץ בארץ. בתקופה זו היה עד לשכיחה של ההסתדרות נגד העסקת פועלים ערבים בחקלאות, ובעקבותיה התפכח מאשליות הציונות ושב לקנדה.

זמן קצר לאחר ששב לקנדה, נסע רמלסון להילחם נגד הפשיזם במלחמת האזרחים בספרד, שם הצטרף לגדודי מתנדבים ונפצע פעמיים. לאחר מלחמת האזרחים הספרדית השתקע רמלסון באנגליה. בפרוץ מלחמת העולם השנייה נשלח לחזית כקצין, ובשנת 1941 נפל בשבי האיטלקי. במחנה השבויים ארגן מרד, הצליח להימלט והצטרף לפרטיזנים האיטלקים. חלק זה של חייו, המרתק כשלעצמו, הוא רק תחילתם של חייו הפוליטיים, שהגיעו לבשלותם לאחר הצטרפותו למפלגה הקומוניסטית הבריטית. במפלגה כיהן כמזכיר מחוז, ולאחר מכן כראש המחלקה לאיגוד המקצועי. בתפקיד זה היה אחד האישים המשפיעים ביותר בשמאל הבריטי בשנות ה-60 וה-70, עד לפרישתו בשנת 1977. גם לאחר הפרישה הוסיף להיות מעורב בפעילות פוליטית וחברתית, עד מותו ב-1994.

כבוגר מלחמת האזרחים בספרד ומלחמת העולם השנייה, היה רמלסון מלא אמונה ברעיון הסוציאליסטי וחדור תקווה ביחס לבנייה הסוציאליסטית בברית המועצות, שם נשארה

גל מחאות עובדים שוטף את בריטניה בחודשים האחרונים. עובדים מענפים רבים יוצאים למחות ברחבי הארץ נגד משבר יוקר המחיה והאינפלציה הגואה, ובדרישה ברורה לפתרונות ממשלתיים, לביטול הצנע התקציבי ולצמצום הפערים הבלתי-נסבלים. מאז הדחתו של ג'רמי קורבין, מנהיג הזרם השמאלי, מראשות הלייבור הולכת המפלגה בראשות מנהיגה הימני קיר סטרמר מדחי אל דחי. במקום להציע אלטרנטיבה, מתחנפת המפלגה לממשלת הימין, גוזרת על עצמה שתקנה רועמת ביחס למאבקים החברתיים ובעיקר - אינה מייצגת את ציבור העובדים שכה זקוק להנהגה. השמרנים שבשלטון שקועים עד צוואר בשערוריות, במריבות ובוויכוחים פנימיים, אך הנהגת הלייבור מתעקשת לפספס את ההזדמנות להדיחם. במצב עניינים זה, אביא ברשימה הנוכחית קטעים מהביוגרפיה הפוליטית המרשימה של מנהיג הפועלים הקומוניסט ברט רמלסון, שבכוחה לשמש דוגמא לשמאל הבריטי ולא רק לו. את הביוגרפיה, שכותרתה "קומוניסט מהפכני בפעולה" (2011), חיברו פרופ' רוג'ר סייפרט מאוניברסיטת וולברהמפטון וטום סיבלי, חברו של רמלסון למפלגה הקומוניסטית הבריטית ולשעבר מזכ"ל המרכז הבינלאומי לזכויות עובדים.

מאוקראינה למפלגה הקומוניסטית הבריטית

רמלסון, ששמו המקורי היה ברוך רחמילביץ' מנדלסון, נולד במשפחה יהודית בעיירה צ'רקאסי שבאוקראינה בשנת

על אף שפרש מתפקידו ב-1977, המשיך רמלסון להיות פעיל במאבקי עובדים ובמפלגה הקומוניסטית הבריטית. זו נקלעה למשבר עמוק שהוביל לפיצולה עם התפרקות ברית המועצות ב-1991. מאבק כורי הפחם ב-1984 הוא דוגמא לכוחו של רמלסון להשפיע על מהלך העניינים גם כאשר לא נשא בתפקיד רשמי. למרבה הצער, המפלגה הקומוניסטית הבריטית, שהייתה שקועה באותה תקופה במאבק פנימי בין אגף אורתודוקסי לאגף רפורמיסטי, לא התגייסה במידה מספקת לצד הכורים. כתב העת התיאורטי של המפלגה, "מרקסיזם היום", נשלט בידי הרפורמיסטים והזניח את מעמד העובדים.

בזכות יכולותיו, קשריו וניסיונו העשיר, יעץ רמלסון לכורים השובתים וסייע להם לגבש אסטרטגיה רדיקלית ולא פשרנית, שעמדה בסתירה לעמדת כמה מראשי האיגודים. בביוגרפיה של רמלסון נכתב: "במאבק כורי הפחם העדיפות הראשונה הייתה יצירת האפשרות לניצחון של הכורים, באמצעות רתימת מגזרים נוספים של מעמד העובדים המאורגן למאבק, בהם עובדי האנרגיה, עובדי ההיסעים ועובדי המתכת".

בעלון פרי עטו של רמלסון, שפורסם שנתיים לאחר מאבק הכורים תחת הכותרת "סוציאליזם או קונצנזוס", נכתב: "מישהו צריך לומר ל'מרקסיזם היום' ולראש תחום התעשייה של המפלגה הקומוניסטית הבריטית עובדה בסיסית זאת. צריך להזכיר להם את המוביליזציה המלאה של כל גופי המדינה (נגד כורי הפחם). צריך להזכיר להם את המוביליזציה של התקשורת שהשמיצה ושיקרה בנוגע לכורי הפחם – עם יוצא דופן ראוי אחד – 'מורנינג סטאר'".

מאבקי עובדים

לאחר פרישתו המשיך רמלסון להיות פעיל בפורומים בינלאומיים, והיה העורך הראשי של הירחון "וורלד מרקסיסט רוויור", אשר נקט קו של תמיכה ביקורתית בברית המועצות. על אף שהתנגד למדיניותה של ברית המועצות ולמעורבותה הצבאית באפגניסטן, סבר רמלסון כי מדובר רק בעיכובים בדרך להגשמת הסוציאליזם. עוד יצוין כי רמלסון פעל למען פתרון שתי המדינות לסכסוך הישראלי-פלסטיני, והביע את תמיכתו בשוויון מלא בין יהודים וערבים בתוך ישראל. בשנת 1976 השתתף כאורח בוועידת מק"ה-23.

על אף הפילוג במפלגה הקומוניסטית הבריטית ב-1991, עמד רמלסון על תרומתה הניכרת למעמד העובדים בבריטניה ועל הדרך המהפכנית שהתוותה. רמלסון הלך לעולמו ב-13 באפריל 1994 בלונדון.

על אף שהיה עד לשתי מלחמות עולם ולשאר מוראות המאה ה-20, נותר רמלסון אופטימי. בשיחה ב-1986 אמר: "לפני זמן לא רב סברו הקומוניסטים כי המאה ה-20 תהיה המאה של ניצחון הסוציאליזם. כעת ברור כי התשוקה הטבעית של מהפכנים לניצחון מידי התרחקה לעתיד רחוק יותר. האמת היא כי אנחנו נוטים להערכת חסר של חיוניות הקפיטליזם ושל יכולתו להתאים את עצמו למשברים כרוניים, בזמן שאנחנו מדגישים את המהירות בה היינו רוצים שהסוציאליזם יפיץ את השפעתו".

הביוגרפיה של ברט רמלסון היא ממזאר של מנהיג עובדים אותנטי ואהוד. היא מראה כיצד יכול קומוניסט להוביל גם באחד ממרכזי הקפיטליזם העולמי, בתנאים מאתגרים של בידוד פוליטי.

זוהר אלון

שביתת הכורים בבריטניה, 1984 (צילום ארכיון: מורנינג סטאר)

◀ המשך מעמ' 9

אחותו שהייתה אף היא פעילה קומוניסטית. בבריטניה פעל רמלסון לחיזוק ההכרה המעמדית בקרב העובדים, שהשיבו לו באהדה ובכבוד. פוליטיקה מעמדית הייתה אתגר קשה כפליים בזמן המלחמה הקרה, בשל הרדיפה ממנה סבלו קומוניסטים במערב. יצוין כי רמלסון היה מעורב בגיבוש התוכנית האסטרטגית של המפלגה הקומוניסטית הבריטית – "הדרך הבריטית לסוציאליזם". תוכנית זו, שלוותה בתוכנית כלכלית משלימה בשם "אסטרטגיה כלכלית אלטרנטיבית", אתגרה את השיח הפוליטי של הזרם המרכזי בבריטניה, שנע בין שמרנות לרפורמיזם מהוסס. "הדרך הבריטית לסוציאליזם" עודנה רלוונטית, ובאחרונה אושרה בוועידת המפלגה הקומוניסטית הבריטית בגרסתה ה-53.

ניצחון נגד שתי ממשלות

כאשר החל רמלסון את פעילותו כראש המחלקה לאיגוד מקצועי, נשלטו רוב ארגוני העובדים בידי כוחות שמרניים. השפעתו תרמה לכך שבשנות ה-70 החלו האיגודים לנוע שמאלה, לכיוונים מיליטנטיים יותר. הביטוי המובהק ביותר של מיליטנטיות זו היה מאבקם של כורי הפחם נגד מדיניותה של ממשלת מרגרט תאצ'ר השמרנית, אשר הכה גלים בבריטניה ומחוצה לה.

בתפקידו כראש המחלקה האיגוד-מקצועית היה רמלסון מעורב בשתי מערכות ארציות: האחת נגד ממשלתו השמרנית של אדוארד הית', שבסופו של דבר קרסה ב-1974; והשנייה – נגד ממשלת הלייבור של ג'יימס קלהאן שהחליפה אותה, אך קידמה גם היא מדיניות ימנית.

ממשלת הית' ניסתה להגביל את כוחם של איגודי העובדים באמצעות חקיקה, אך נחלה כישלון חרוץ. רמלסון וחבריו, שהיו תחת מעקב צמוד של ארגון הביון הפנימי הבריטי (MI5), הנחילו תבוסה לממשלה. ממשלתו של קלהאן הציעה "חוזה חברתי" בין שלושה צדדים: איגודי העובדים, הממשלה וארגוני המעסיקים, וניסתה לפתור סכסוכי עבודה בהסכמות בדבר העלאות שכר צנועות.

רמלסון ראה בכך מנגנון להחלשת כוחו של מעמד העובדים ולמתן יד חופשית לממשלה ולמעסיקים. ב-1979 הפיל מעמד העובדים המאוחד את ממשלת הלייבור. בבחירות עלתה לשלטון ממשלתה של מרגרט תאצ'ר, שכידוע הצליחה במשימה שנטל על עצמו הית' בראשית שנות ה-70 – ריסוק כוחה של העבודה המאורגנת בבריטניה.

בעקבות שיחה עם התיאורטיקן המרקסיסטי וויוק צ'יבר מרקסיזם ופוסט-קולוניאליזם

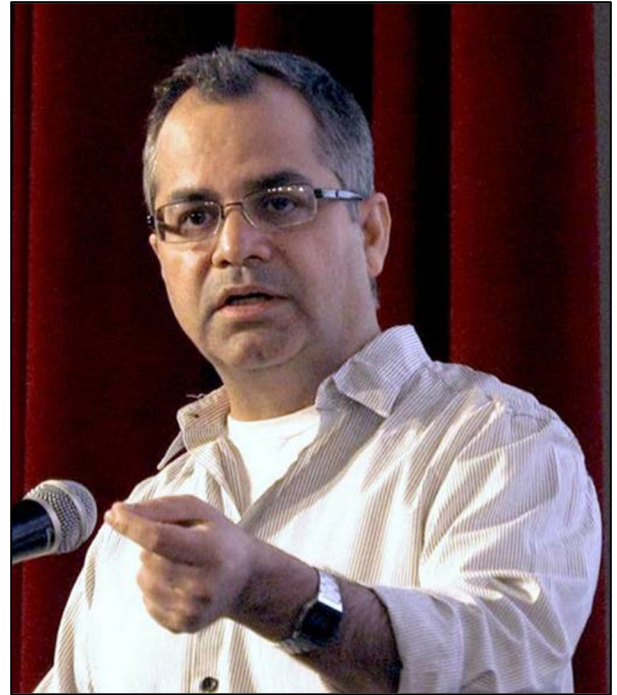
הטענה כי המזרח שונה מהותית – ולא רק תרבותית – מהמערב. התודעה המזרחית שונה באופן כה עמוק מזו המערבית, עד כי תאוריות מערביות אינן מסוגלות להבין את המזרח מבלי לכפות עליו תפיסות, מניעים ואינטרסים הזרים לו. זו תפיסה שמרנית מובהקת. המרקסיזם, לפי עמדה זו, הוא אידיאולוגיה מערבית ולכן לוקה באותן חולשות תיאורטיות, אשר הופכות אותו ללא רלבנטי במזרח. בספרו "אורינטליזם" היה אדוארד סעיד מראשוני ההוגים הפוסט-קולוניאליים שהציגו את מרקס כהוגה אורינטליסט. בעקבותיו טען ג'אן פראקאש כי המרקסיזם שולל תרבות וייצוג מאנשי המזרח. ההתמודדות עם התיאוריה הפוסט-קולוניאלית מאתגרת. שכן טיעוניה אינם מוצגים בשיטתיות, והיא נסמכת על הנחות שאינן תמיד גלויות. כמה מהמצדדים בה אף הרחיקו לכת וטענו כי היגיון וראיות הם מונחים מערביים, ועל כן אינם רלוונטיים לדיון. צ'יבר סבור, כי הדרך היעילה ביותר להתמודד עם התיאוריה הפוסט-קולוניאלית היא להתעמת עם הבסיס האמפירי שלה – הסוציולוגיה ההיסטורית בדבר התפתחות המזרח והמערב. לכן בחר צ'יבר להתפלס עם קבוצת ההיסטוריונים של כתב העת "Subaltern Studies" ("לימודי מוכפפות"), שיצקו את היסוד עליו ניצבות הטענות התיאורטיות בדבר ייחודיות המזרח, מהן נגזרת התיאוריה הפוסט-קולוניאלית כולה.

הקפיטליזם בין אירופה להודו

בקווים כלליים, היסטוריונים אלה מתארים את אירופה המודרנית כתוצר של מהפכות בורגניות. הבורגנות צמחה בתנאים של פיאודליזם, וכאשר הבינה כי האצולה והכמורה חוסמים את צמיחתה – השתלטה על מנגנון המדינה כדי לסלקם מדרכה. כך קרה במלחמות האזרחים באנגליה ב-1640, וכך במהפכה הצרפתית ב-1789. עם השתלטות על השלטון המדיני, שינתה הבורגנות לא רק את הכלכלה, אלא גם את הפוליטיקה והתרבות של אירופה, תוך ייסוד המדינה הבורגנית הדמוקרטית ומיסוד הזכויות הבורגניות. במסגרת כלכלית, תרבותית ופוליטית זו מעוצב מעמד הפועלים כשחקן פוליטי מובהק בעל תפיסה מעמדית. אולם, לטענת ההיסטוריונים הפוסט-קולוניאליים, בהגיע ההון האירופי לקולוניות, הוא נטש את משימתו האוניברסליסטית המוכרזת ולא שינה את היחסים החברתיים באופן שעשה במערב. הוא השתלט על הכלכלה המקומית, אבל לא כונן סדר פוליטי בורגני. לכן, כל תיאוריה בדבר פוליטיקה מטריאליסטית במזרח היא שגויה.

ניתן לתקוף טיעון זה בשתי דרכים. ראשית, גם אם המזרח שונה מהמערב, אין הדבר מוכיח כי הוא מונע בידי כוחות שונים. פוליטיקה המבוססת על אינטרסים מטריאליים אינה ייחודית לחברה הבורגנית, אלא הייתה קיימת בכל החברות עוד לפני עליית הקפיטליזם. אולם צ'יבר בחר לתקוף את הטיעון מזווית אחרת. לדבריו, השגיאה בהיסטוריוגרפיה הפוסט-קולוניאלית נובעת מאי-הבנת התהליכים בחברה האירופית, ובייחוד מאי-הבנת המהפכות הבורגניות וגיבוש הסדר הבורגני הליברלי.

המשך בעמ' 12 <

וויוק צ'יבר (צילום: SkriptaTV)

בחודש שעבר נערך מפגש מקוון שיזם סניף ת"א של המפלגה הקומוניסטית הישראלית עם המרקסיסט ההודי הנודע וויוק צ'יבר. צ'יבר הוא פרופסור לסוציולוגיה באוניברסיטת ניו יורק, העורך הראשי של כתב העת הרעיוני "קטליסט" ומחברם של ארבעה ספרים. המפגש היה אירוע מסכם של קבוצת קריאה במאמיו של צ'יבר, ובעיקר בספרו "תיאוריה פוסט-קולוניאלית ורוח הבלהות של ההון" (2013), שעניינו – ביקורת מרקסיסטית על התיאוריה הפוסט-קולוניאלית.

ביקורת הפוסט-קולוניאליזם כמשימה פוליטית

צ'יבר הסביר, כי ספרו ראה אור בהקשר פוליטי ואינטלקטואלי מסוים, וכי מטרותיו פוליטיות אף הן. הוא הוטרד מההשפעה הגוברת של התיאוריה הפוסט-קולוניאלית בקרב הוגים ממזרח אסיה ומהמזרח התיכון, ומכך שאינטלקטואלים רדיקליים-כביכול אימצו מסגרת חשיבה אורינטליסטית, גזענית, ובעלת מסקנות פוליטיות שמרניות ואנטי-מרקסיסטיות. התיאוריה הפוסט-קולוניאלית, ציין, היא צורה חדשה של אידיאולוגיה ימנית ישנה, אשר תמיד קסמה לבורגנות הזעירה. לדעתו הדרך לתקומת השמאל בדרום הגלובלי חייבת לכלול ביקורת של האידיאולוגיה הפוסט-קולוניאלית שהפכה הגמונית. משום כך, לכתובת הספר ניגש, כפי שכתב בדבריו ההקדמה, לא מתוך רצון, אלא מתוך כורח פוליטי.

לדברי צ'יבר, תוכנה של התיאוריה הפוסט-קולוניאלית אינו ייחודי. היא בנויה מיסודות של מהותנות תרבותית ושל שמרנות תרבותית שמקורם בימין הדתי. ייחודה הוא בכך שהיא מציגה יסודות אלה כעמדות שמאל. בבסיסה עומדת

והפוליטיות בעולם הקולוניאלי אינן שונות באופן מהותי, המרקסיזם נכון גם כאן. זו הטעות הראשונה בהיסטוריוגרפיה הפוסט-קולוניאלית עליה מצביע צ'יבר.

קפיטליזם ושינוי חברתי

השגיאה השנייה נעוצה בטענה כי אוניברסליזציה היא תנאי להתבססות הקפיטליזם. כלומר, כי על מנת לכבוש אזור מוכרח הקפיטליזם לעצב מחדש את כל היחסים החברתיים בו בדמותו – דמותה של החברה הבורגנית האירופית. לפי ההיסטוריונים הפוסט-קולוניאליים, מרגע שנטש ההון את משימתו לדמוקרטיזציה בקולוניות, הוא נטש את משימת האוניברסליזציה. לדוגמא, ההיסטוריון היהודי פרתה צ'טרגי טען כי בעוד שההון בהודו ניצל את העובדים, הוא לא עשה דבר על מנת לבטל מסורות כמו היועצות עם אסטרולוגים או נישואי שידוך.

זה טיעון מוזר. שום מרקסיסט מעולם לא טען שכדי שהקפיטליזם יכבוש אזור זה או אחר, עליו לשנות את כל היחסים החברתיים. כל שדרוש לקפיטליזם הוא ארגון הייצור סביב תהליך הצבר הון ומיקסום הרווחים. מעבר לכך, הקפיטליזם אדיש כלפי תרבות ופוליטיקה, כל זמן שהן משרתות אותו או לכל הפחות לא עומדות בדרכו. "גישת ההון היא שכלל שנוכל לעשות רווחים – לא אכפת לנו מה תעשו, למי תתפללו, מה תלבשו, אם תתחתנו, איך ועם מי תשכבו או מה עמדתכם הפוליטית – רק תזונו מדרכנו", אמר צ'יבר. זו הסיבה לכך שהקפיטליזם הצליח להתבסס בתרבויות כה שונות. התפיסה לפיה קפיטליזם מחייב תמורה תרבותית מוחלטת היא מופרכת ולא מקובלת על מרקסיסטים.

צ'יבר הסביר כי הסיבה שהקפיטליזם הכה שורש ברחבי העולם היא דווקא הדמיון בתודעה ובמניעים של בני האדם: אם נשללה מאדם גישה לאמצעי ייצור – הוא יחפש עבודה בשכר; אם אדם הוא יצרן, הוא יאבק מול יצרנים אחרים. זה נכון ללא קשר לדת או לתרבות. בעוד שהתיאורטיקנים הפוסט-קולוניאליים מתכחשים לדמיון זה, ההיסטוריה מלמדת כי התנגדות להון – גם אם אינה מהפכנית או קולקטיבית – היא גורפת. אם אכן היה שוני כה מהותי בין מזרח למערב, כדברי התיאורטיקנים הפוסט קולוניאליים, ההתנגדות לניצול ולאובדן אוטונומיה לא הייתה כה גורפת.

השמאל זקוק לחזון אוניברסלי

התפיסה הפוסט-קולוניאלית, המתנגדת לפרויקט של שחרור החברה בכללותה ודוגלת רק בפרויקטים מקומיים המכוונים לצרכים מקומיים, משחקת באופן בלתי נמנע ליד כוחות שמרניים. צ'יבר הצביע על כך, שבשנים האחרונות מאמצת המפלגה העממית ההודית הלאומנית (בראשות נרנדרה מודי) את התיאוריה הפוסט-קולוניאלית, וכמוה גם גורמים סמכותניים בארצות שונות. הוא מזוהר כי הדבר יגיע, במוקדם או במאוחר, גם לאזורנו: "הרבנים והמולות יגלו את התיאוריה הזאת, שכמו נוצרה במיוחד עבורם".

צ'יבר סיים את דבריו באזהרה: למרקסיזם תהיה עדנה במאה ה-21 רק כאשר ישוב ויאמץ את המשימה האוניברסלית והאינטרנציונליסטית שלקח על עצמו במחצית הראשונה של המאה שעברה. בצד רגישות להבדלים תרבותיים, עליו לשוב ולהדגיש שחזונו אוניברסלי. "זה מיתוס שהמרקסיזם אינו רגיש להבדלים תרבותיים. איך יכלו מרקסיסטים לארגן איכרים בביהאר [מדינה בהודו – א"א], פועלים במנצ'סטר וקהילות ילידיות בבוליביה אם לא היו ערניים להבדלים התרבותיים?", הקשה וסיכם: "מה שחינוי לשקם זו תפיסת האנושיות המשותפת המלכדת את כולנו – עמדה שלצערי חסרה בחלקים של השמאל בימינו".

אדם אלי

צ'יבר, הדגיש כי לא הבורגנות הייתה הכוח המניע במהפכות באנגליה ובצרפת, אלא העם – האיכרים והפועלים. עם זאת, הבורגנות הייתה זו שתפסה את השלטון. משעשתה כך, היא לא כוננה מדינה דמוקרטית, אלא אוליגרכיה בורגנית אשר בזה לצורכי העניים ולזכויותיהם. הזכויות הבורגניות הליברליות לא הוענקו ברוב חסד בידי השלטון, אלא היו תוצאה של מאבקי פועלים ואיכרים, אשר כפו את ההכרה בחירויות הדמוקרטיות על השליטים. "מעמד הפועלים מעולם לא היה זקוק למעמדות השליטים ש'למדו' אותו על אודות החשיבות של זכויותיו", אמר צ'יבר. "העובדים תמיד הבינו את האינטרסים שלהם ונאבקו למען זכויותיהם".

מכאן שהאוליגרכיה הבורגנית בקולוניות לא מבטאת סטייה מהדגם האירופי – היא אך ביטוי שלו. משמעות הדבר היא שמצבם של הפועלים והאיכרים בקולוניות במחצית הראשונה של המאה העשרים לא היה שונה מהותית מזה של מקביליהם האירופיים מאה שנים קודם לכן. ארגונים של ההמונים במזרח ביוזמתם של מרקסיסטים וסוציאליסטים לא היה "כפיית מערכת ערכים זרה", אלא מאבק על אינטרסים ממשיים.

התיאורטיקנים הפוסט-קולוניאליים אינם מבקרים את המרקסיזם באירופה של המאה ה-19, ואינם מערערים על כך שהוא התאים לנסיבות התקופה. בהינתן שהנסיבות החברתיות

במשאל עם שנערך בקובה

תמך רוב גדול בזכויות להט"ב

רוב גדול תמך באישור החוק המתיר נישואים חד-מיניים במשאל עם שנערך (25.9) בקובה. לפי התוצאות הסופיות, 74% מבעלי זכות הבחירה השתתפו במשאל. 67% מהמצביעים תמכו בחוק ו-33% התנגדו. גם קובנים חיים מחוץ למדינה השתתפו בהצבעה.

בסוף יולי האחרון ניסח הפרלמנט בהוואנה חבילת חוקים להגנה על זכויות הנשים והילדים, והחליט להעמידם למשאל עם. לבד מהכרה בנישואים חד-מיניים, החוקים החדשים נותנים תוקף להליכי פונדקאות ומכירים חוקית בהורים שאינם הורים ביולוגיים של ילדיהם.

שר המשפטים הקובני אוסקר סילוורה מרטינס בירך על תוצאות המשאל ואמר כי "זה יום היסטורי". בדברי ההסבר לחוק אמר סילוורה מרטינס: "אנו לא ממציאים שום דבר חדש. ישנם בקובה זוגות חד-מיניים רבים ומצופה מאיתנו לכבד את רצונם ולקדם את החוק להכרה בנישואין שוויוניים לכל. מדובר בביטול האפליה הקיימת ובקידום זכויות האדם". הצעת החוק החדשה תחליף את "חוק המשפחה" מ-1975, שלדברי מבקריו התיישן.

לקראת המשאל קראה חברת הפרלמנט מריאלה קסטרו אספין, אחייניתו של מנהיג המהפכה המנוח פידל קסטרו העומדת בראש המכון לבריאות מינית בקובה, להצביע בעד החוק. בדיון בפרלמנט אמרה קסטרו אספין: "חוק זה הוא ביטוי לבגרותה של המהפכה הקובנית. זה צעד נוסף במערכה לצדק חברתי ולשוויון". "מהפכה פירושה לשנות את כל מה שנחוץ לשנות – כפי שאמר פידל קסטרו. זה צעד במערכה למען שוויון ונגד הפטריארכליות – מנגנון לדיכוי ולשליטה שיש לערוקו מן השורש", הוסיפה.

נשיא קובה מיגל דיאס-קאנל קרא לבוחרים במשך חודשים ארוכים להתייצב מאחורי החלטת הפרלמנט והביע שביעות רצון מתוצאות משאל העם.

המרכיבים את סביבתה. המקומות והאנשים בהם היא פוגשת ממקמים בשולי החברה הנורמטיבית: אתרי פסולת, יישובי פריפריה, מוסדות כליאה, חורבות ולבסוף - הגוף המזדקן. בסגנונה המסאי-הדוקומנטרי המוכר, מתארת ברגר את המקומות והמרחבים אותם היא פוקדת, ואת הנשים והגברים שנקרו בדרכה. התיאור לא פעם רב עוצמה.

התכנון הצבאי של המדינה / יורם פריד וגדעון ביגר,

רסלינג, 270 עמ'

מתי החל צה"ל להתערב בתכנון התעשייה והתשתיות האזרחיות בישראל? לדברי מחברי הספר, צה"ל החל לעשות זאת מיד בתום מלחמת העצמאות. מעורבות הצבא בתכנון המרחב האזרחי הוצדקה במספר נימוקים: "תפיסת האיום", קרי - החשש מפני סבב לחימה נוסף מול מדינות ערביות; התפיסה שהמלחמה המודרנית היא מלחמה טוטלית בין עמים, ולא רק בין צבאות; והקביעה שצה"ל הוא הגוף היחיד המוסמך לקבוע את עקרונות הביטחון הלאומי. עבור בכירי הצבא, הגופים האזרחיים "מעולם לא היו מודעים לצרכי המדינה הביטחוניים".

לשיטת הצבא, כל ההיבטים האזרחיים במדינה, בדגש בתעשייה האזרחית, נתפסו תמיד כתמריץ לפוטנציאל הלחימה של צה"ל, וכגורם מכריע בניצחון ובשיקום המדינה לאחר מלחמה. מסיבות אלה דרש צה"ל להיות מעורב בין השאר בקביעת מיקומי המפעלים והתשתיות ובצורות בנייתם.

בין שכחה לשכחוב / מאיר מרגלית, כרמל, 320 עמ'

במרכז ספרו של ד"ר מאיר מרגלית: "בין שכחה לשכחוב - מסה היסטוריוגרפית על נושאים שהזיכרון הלאומי מעדיף לשכוח", עומדות השתיקה וההכחשה האופפות את ההיסטוריה הישראלית.

"מתחת לפני ההיסטוריוגרפיה הלאומית חבויים פרקים שלמים שנרמסו תחת גלגלי הנרטיב ההגמוני. זאת, על אף שהכילו מידע חיוני להבנת דמות הזהות והחברה הישראלית. זיכרון ושכחה אינם עניין של התרחשות היסטורית בלבד. הם מארגנים את המציאות, מעצבים את התודעה ומכוננים תשתית קוגניטיבית המרחיבה ומצרה לסירוגין את גבולות השיח הלאומי". ספר זה מתחקה אחר פרשות היסטוריות שנוטרלו, הובלעו, הוגלו מן השיח, או רוקנו מתוכן.

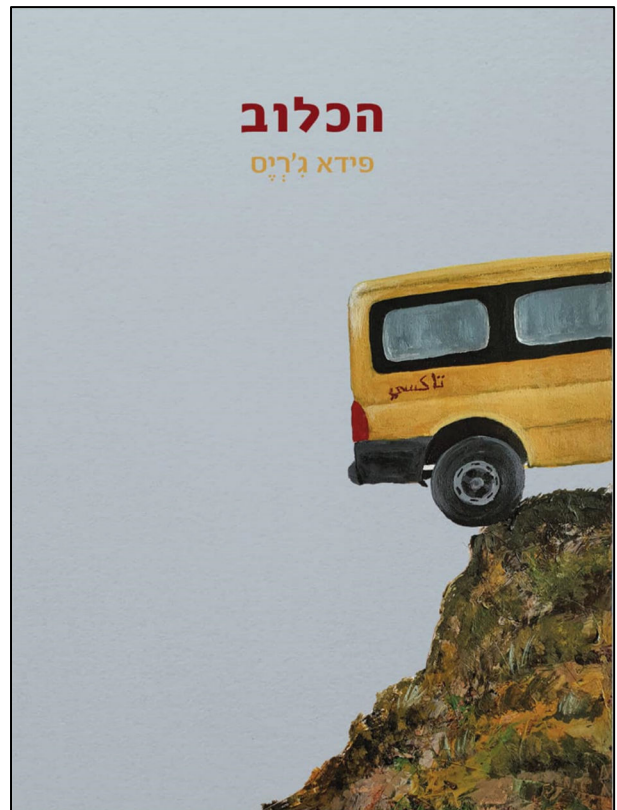
הולכת כמו נעמי קמפבל / מחמוד שקיר,

מכון ון ליר, 166 עמ'

קובץ סיפורים קצרים וקצרצרים זה מאת הסופר הפלסטיני הוותיק מחמוד שקיר, בתרגומו של יהודה שנהב-שהרבני, פורסם בסדרת "מכתוב" של הוצאת מכון ון ליר. הקובץ מספק מבט נדיר ושובה לב על חיי היומיום של התושבים הפלסטינים הנמצאים תחת כיבוש. כתיבתו של שקיר מוכיחה כי ספרות ופוליטיקה בלתי ניתנות להפרדה, וכי האירוניה והאלגוריה לא חומקות אף מכתובה בהקשר הקולוניאלי.

שקיר נולד בשנת 1941 בג'בל אלמופבר בירושלים. הוא החל לפרסם את יצירותיו ב-1962 בכתב העת הספרותי "אלאפק אלג'דיד". הסופר הוחזק בכלא הישראלי תחת צו מעצר מינהלי כמה פעמים. בתום המאסר האחרון ב-1975, גורש מישראל ללבנון. במשך 18 שנה נאלץ להיות בגלות שנכפתה עליו, ונדד בין לבנון, צ'כוסלובקיה וירדן. שקיר עבד בהוראה ובתחום התקשורת, והרבה לפרסם מאמרים בעיתונות הערבית. ב-1993, לאחר חתימת הסכמי אוסלו, חזר לירושלים המזרחית, בה הוא חי עד היום. שקיר פרסם למעלה מ-40 ספרים, ביניהם רומן, קבצי סיפורים לגיל הרך ומחזות.

יוסי אבו

עטיפת הספר "הכלוב" מאת פרידא ג'ריס (צילום: מכון ון ליר)

חמישה ספרים לחופשת החג

כמדי שנה לקראת חופשת החגים, ממליצה מערכת "זו הדרך" על חמישה ספרי קריאה פורסמו בחודשים האחרונים.

הכלוב / פרידא ג'ריס, מכון ון ליר ופרדס, 108 עמ'

קובץ סיפורים של הסופרת הפלסטינית המתגוררת ברמאללה. ראה אור בסדרת "מכתוב" בהוצאת מכון ון ליר בשיתוף עם הוצאת פרדס. אחד מסיפורי האסופה נפתח במילים: "שמי ג'ניפר תומפסון, ואני מניו יורק. אני עובדת בתחום פיתוח כישורי הפרט, והיום אני רוצה לדבר איתכן על בגרות נפשית ועל פתרון סכסוכים בדרכי שלום".

הדוברת, חברה בארגון סיוע אמריקאי, מרצה בפני נשים פלסטיניות המתגוררות בשטחים הכבושים. אולם את מנאל, גיבורת הסיפור היושבבת בקהל, ההרצאה לא מעניינת, והיא מעדיפה לפטפט עם חברתה אומיימה. הן משוחחות על ביטולים ועל גידול ילדים בצל הכיבוש: למשל - מה מבשלים כשנגמר הכסף לאחר שרשיון העבודה של הבעל בישראל נשלל? כיצד משיגים את שירותיו של עורך דין לאחר שהבן נעצר בידי חיילי הכיבוש? בדומה לאמה, מנאל חסרת השכלה ומקצוע כי נישאה בצעירותה. היא וחברותיה כלואות במעגל אינסופי של עוני, דיכוי וכיבוש.

הצידה / תמר ברגר, הקיבוץ המאוחד, 231 עמ'

החוקרת והפעילה ד"ר תמר ברגר משוטטת במרחב העירוני, ומתארת את הנופים החברתיים והחומריים

מוחמד נפאע, 1941-2021 (צילום: אל-אתיחאד)

במלאת שנה למותו של המנהיג הקומוניסטי והסופר הנודע מוחמד נפאע

עיניו היו תמיד פקוחות לרווחה

הוא בעל חולשות ועוצמות הדרות יחדיו, ומתנגשות לא פעם זו בזו.

זאת, בניגוד לדמות הפלאח שמציגות הספרות האירופית, הצפון-אמריקאית ומאוחר יותר גם הציונית. יצירותיו של נפאע עומדות בניגוד גמור לאוריינטליזם האימפריאליסטי המערבי, המציג את הערבי כדמות פרימיטיבית ונלעגת במקרה הרע; כפנטזיה רומנטית "אותנטית" במקרה הטוב; וכשילוב גם בין השניים במקרה הגרוע ביותר.

עקשן המזיל דמעה

בסיפורו של נפאע "המוכתר של אלסמועי" פוגש הקורא את דמותו של עלי: מצד אחד, ועקשן שאינו נכנע לניסיונות דיכוי מצד פקידי הממשל הצבאי; מצד שני, אדם שאינו מסתיר את כאבו וצערו נוכח ההרס וההשפלה שחווה עמו, ואף מזיל דמעות מול הילד המתלווה אליו.

את האנושיות המורכבת המאפיינת את דמויותיו של נפאע אין לנתק מתפיסתו הקומוניסטית. נפש האדם מורכבת מנדבכים רבים, והיא כרוכה בקהילה ובחברה שבה הוא חי. כדי לזכות ביחס אנושי אמיתי, כפי שכתב קרל מרקס בחיבורו "לשאלת היהודים", עלי האדם להיאבק למען יצירת חברה חדשה, בה המורכבות האנושית וכל נדבך בחיי האדם זוכים ביחס הולם ובכבוד ראוי. כאשר אדם יזכה בהכרה ככך אנוש שווה ערך – רק אז יזכה בשחרור.

בפברואר אשתקד כתב נפאע ב"אל אתיחאד": "הקרב הוא על הגורל, על הקיום ועל החיים בכבוד. זה קרב המחייב אותנו להטיל את כל כובד משקלנו למען הישגים במערכת הבחירות".

עוד כתב: "כולם ללא יוצא מן הכלל, גברים ונשים, חייבים להבטיח שיעור הצבעה גבוה, וחייבים לתמוך ברשימה המשותפת. הימנעות, אדישות או החרמה – כולן משחקות לידי נתניהו והימין הפשיסטי". בשם מורשתו של אבו הישאם, נפעל במערכת הבחירות לכנסת ה-25 ונצליח.

עופר כסיף

ברומן "סטלה מאריס", ספרו של המחבר הלבנוני אליאס ח'ורי, אומר אדם דלליה: "הסופר צריך להיות עיוור, ואני לא עיוור". דליה משיבה לו: "אתה לא עיוור, אבל אתה אילם". יש להצטער כי בימינו מתגלים אינטלקטואלים, סופרים, משוררים ואמנים רבים כעיוורים או כאילמים. העיוורים עסוקים בתדמיתם וביצירותיהם, ולכן אינם רואים את המתחולל סביבם. קשיי הנאבקים על הישרדותם אינם עומדים נגד עיניהם. האילמים, לעומתם, חוזים בעוולות ובפשעים וערים להם היטב – אולם הם מעדיפים להעלים עין ולשתוק מפחד, או בעבור בצע כסף, כבוד או כוח.

הסופר מוחמד נפאע (אבו הישאם), ממנהיגי המפלגה הקומוניסטית הישראלית וחד"ש, לא לקה מעורו בעיוורון או באילמות. עיניו היו תמיד פקוחות לרווחה, ומוצא פיו חריף וחד נגד כל עוול ופשע.

מופיד צידאורי, עורך הירחון הספרותי "אל אצלח", כתב כי יצירותיו של נפאע מביאות לידי ביטוי את השקפותיו הפוליטיות, אך לא באופן צעקני או שטחי. נפאע לא היה מעוניין בספרות תעמולה. כתיבתו כולה הושפעה מתפיסת עולמו הקומוניסטית. היא באה לידי ביטוי באופן עמוק בשפה ובתוכן של יצירותיו.

הפלאח והאדמה

נפאע, שחי כל חייו בבית ג'אן, הרבה לכתוב על הקשר של הפלאח עם אדמתו, על אתגרי האנשים הפשוטים ועל המנהגים והטקסים שהיו נהוגים בחיי הכפר.

עלילות יצירותיו מציגות את הפערים המעמדיים בין הפלאחים לבעלי האדמות ובין הפלאחים לפועלים החקלאיים השכירים. כתיבתו רוויה בלהגים מקומיים ועושה שימוש במשלבים גבוהים ונמוכים. כך, מציגה יצירתו מגוון חברתי ומעמדי דרך דמויותיו.

תפיסתו הפוליטית-מעמדית של נפאע שזורה בסגנונו הספרותי כדי מקשה אחת. המנושל, המנוצל והעשוק מופיעים ביצירותיו כסובייקטים בעלי מודעות – הערבי הוא בן אנוש בעל רגשות ומחשבות מורכבים ולעיתים סותרים;

נקודת המפנה הגיעה ב-2013, כאשר הזמר המפורסם שפיק כבהא נורה למוות בשובו ממסיבה באום אל-פחם. הכרתי אותו היטב. בשנת 2006, התחלתי ללמד קולנוע בבית ספר תיכון בכפר קרע ובין תלמידותי הייתה בתו. בהדרגתי, היא יצרה סרט קצר על אודות אביה בשם "על תיאטרון החיים". שמרנו על קשר מאותו רגע ועד להירצחו. אחרי הרצח שאלתי את עצמי: "איזו חברה הורגת אמן אהוב ובולט המשמיע את קולו הייחודי?". בנקודה זו החלטתי ליצור את הסרט. הפקתו ערכה חמש שנים.

הסרט מתעד עדויות רבות של קרובי הקורבנות...

...לא היה קשה לקבל את הסכמתם של משתתפי הסרט ובמיוחד את זו של האימהות השכולות. הן השתוקקו לקבל במה עליה יוכלו לבטא את כאבן וסבלן.

הפשע הפך שגרת חיים?

לצערי, ההסלמה בתדירות הפשע הפכה שגרת חיים ומציאות יומיומית אשר הורגלנו אליה. הרג צעיר או פציעה של אדם מירי של אקדח כבר אינם מעוררים התעניינות רבה. למרבה הצער, אירוע חריג בימינו הוא יום או יומיים החולפים ללא מקרה אלימות.

במהלך השנה שעברה נהרגו 128 בני אדם מקרב האוכלוסייה הערבית כתוצאה ממעשי פשע או רצח. זו אוכלוסייה המונה כשני מיליון אזרחים. לעומת זאת בגדה המערבית נהרגו 20 בני אדם, ושם חיים מיליון תושבים יותר.

אילו תגובות קיבל הסרט?

תגובות הציבור לאחר הקרנת הבכורה היו מעורבות ביותר. קיבלתי מילים חמות במיוחד מצד המשפחות השכולות שצפו בסרט. בקהל בלטו גם צופים יהודים רבים. חשתי שהם באו להביע סולידריות איתנו במחאה נגד העוול והדיכוי שהמדינה גורמת לנו. קיים עניין רב בסרט, והביקוש לצפייה בו עלה על כל הציפיות. בהקרנת הבכורה היה האולם צר מלהכיל את כל מי שרצה לצפות בסרט. חמישים מהצופים שהגיעו נאלצו להישאר בחוץ.

האם קיימת לדעתך קנוניה ממסדית כדי להעמיק את הקרע בחברה הערבית?

אני לא חסיד של תיאוריית הקונספירציה הזו. לדעתי היא מופצת בידי הרשויות בישראל כדי לזרוע הרס בחברה שלנו. עם זאת לא ניתן להתעלם מהעובדות: ריבוי מקרי המוות; תפוצת הנשק ללא תגובה מצד רשויות החוק; אוזלת ידה של המשטרה בפניענוח מקרי ההרג. מדינת ישראל יודעת להילחם בארגוני הפשיעה בחברה היהודית וכמעט חיסלה אותם. במקביל, היא יושבת בחיבוק ידיים מול הפשיעה בחברה הערבית. אין צל של ספק כי המדינה לא עושה די כדי למגרר.

הסרט האיראני 'הגיבור' יוקרן בחיפה

סינמטק חיפה יקרין השבוע (28.9) את "הגיבור", סרטו החדש של במאי הקולנוע האיראני הנודע אסגאר פרהאדי, שקרא באחרונה להמונים לצאת לרחובות בעקבות הריגתה של הצעירה מהסא אמיני.

"הגיבור" מסמל את חזרתו של הקולנוען לארץ מולדתו ולסגנון הקולנועי הייחודי שהיא מציגה. פרהאדי מספר סיפור פשוט לכאורה - עניין יומיומי שיכול לקרות לכל אחד. ביד אמן הוא מעצב את השתלשלות האירועים כדרמה מהפנטת, בה נדמה כי כולם צודקים וטועים בו בזמן, אבל מעל הכל - כולם בני-אדם המנסים לחיות את חייהם בדרך הטובה ביותר עבורם. במרכז העלילה ניצב הצעיר ראהים, שנכלא לאחר שלא הצליח לפרוע הלוואה גדולה.

הבמאי בילאל יוסף (צילום: אבני תקשורת)

עודה בשאראת בשיחה עם בילאל יוסף

כן נראים חיים בצל המוות

הסופר והעיתונאי עודה בשאראת פגש את הבמאי בילאל יוסף לאחר הקרנת הבכורה של סרטו "חיים בצל המוות" בפסטיבל הקולנוע בירושלים (ר' "זו הדרך", 13.7). הסרט, עורר עניין רב בקרב יוצרי קולנוע, וכמו גם בקרב הציבור הרחב. בלב הסרט עומדת סוגיה כואבת המהלכת אימים על הציבור הערבי בישראל: הפשע והרצח המשתוללים ברחובותיו.

הריאיון עם יוסף פורסם בגיליון אוגוסט של ירחון הספרות והתרבות "אל-אצלאח" ("התיקון"), וקטעים ממנו מובאים להלן. את הסרט הפיק הערוץ הציבורי "מכאן".

כיצד צמח הרעיון לסרט?

הרעיון ליצירת הסרט נולד בשנת 2012. אז התחתנתי וחזרתי לכפר מולדתי דבוריה לאחר שנעדרתי ממנו שנים. כאשר הגעתי הבחנתי מיד כי הכפר שינה את פניו. בעבר, כאשר נשמעו יריות, היה זה אירוע חריג ששימש נושא שיחה למשך ימים. כעת, כאשר יורים, האנשים מתייחסים אל העניין כאל תאונת דרכים קלה. אדישות זו הפחידה אותי לא פחות מהירי עצמו. כאשר חברה משלימה עם הפשע בקרבה, זה סימן לכך שהדברים נעים בכיוון הגרוע ביותר.

הפגינו מול הכלא הצבאי

המצפון אור גדול של חתירה לצדק ולחופש". עוד קרא: "ישוחררו סרבני המצפון, ישוחררו כל האסירים הפוליטיים, ישוחרר העם הפלסטיני מעול הכיבוש". יצוין שח"כ כסיף ביקר בשבוע שעבר אצל הסרבנים שחר שורץ ועינת גרליץ שריצו בכלא 10 את העונש שהוטל עליהם.

ח"כ כסיף נואם בהפגנה מול כלא 10 (צילום: "זו הדרך")

עשרות הפגינו בשבת (24.9) מול הכלא הצבאי מס' 10 שליד תל מונד בדרישה לשחרר שלושה צעירים הכלואים בגלל סירובם לשרת בצבא הכיבוש. בתחילת החודש הגיעו שחר שורץ (18), עינת גרליץ (19), אביתר משה רובין (19) ונוה שבתאי-לוין (18) לבקו"ם בתל-השומר, ושם סירבו להתגייס לצבא הכיבוש.

את סירובם הסבירו הארבעה בהודעה משותפת: "אנו, בני נוער ישראלים, מסרבים להתגייס לצבא הישראלי ומסרבים לקחת חלק בכיבוש הגדה המערבית ורצועת עזה. אנו קוראים לאזרחי ישראל לפקוח את עיניהם ולראות את מדיניות הדיכוי, בה נוקטת ממשלת ישראל כלפי העם הפלסטיני. אנו יוצאים נגד החינוך המיליטריסטי שכופה ישראל על ילדים ונוער, נגד החינוך לשנאת שכנינו ונגד האיסור החברתי להשמיע דעות שמאליות בגבולות מערכת החינוך".

מיד לאחר ההצהרה בדבר הסירוב, עשה הצבא כל שביכולתו כדי לפלג את הסרבנים ולשכנעם לחזור בהם מעמדתם. שלושה מהסרבנים לא נכלאו מיד, אך זומנו לשיחת הפחדה עם מפקדת יחידת המיון הצבאית. לאחר שלא נכנעו לבריונות, הם נשפטו ונשלחו לכלא 10.

בשבוע שעבר נשפט הסרבן אביתר משה רובין ל-20 ימי מחבוש בפעם השנייה. בסיום תקופת כליאה זו הוא ירצה שלושים ימים בכלא בגין סירובו להתגייס. גרליץ מרצה כעת תקופת כליאה שנייה בת עשרים ימים, ולאחריה היא צפויה לרצות שבעה ימים נוספים. שורץ מרצה גם הוא תקופת כליאה נוספת בת עשרים ימים, ולאחריה הוא צפוי לרצות עשרה ימים נוספים. לוין שוחרר ב-14 בספטמבר לאחר תקופת כליאה ראשונה בת עשרה ימים. בימים הקרובים הוא יתייצב בלשכת הגיוס ויסרב פעם נוספת.

בין המפגינים שהגיעו בשבת לכלא 10: ח"כ עופר כסיף (חד"ש) שקרא לשחרר את סרבני המצפון. בעצרת מאולתרת שנערכה בפתח מתקן הכליאה אמר ח"כ כסיף: "הגעתי היום להפגנת סולידריות מול בית הסוהר הצבאי בו כלואים שלושה סרבני מצפון בקריאה לשחרורם. עינת, שחר ואביתר מסרבים לקחת חלק בכיבוש ובדיכוי. מול עננת האפלה הגדולה שמרחפת מעל ראשינו, אפלת הפשיזם, מייצגים סרבני

מועדון הגדה השמאלית

אחד העם 70, ת"א

הופעת ג'אז

עכו"ם סאו ושמיל

ביום רביעי, 28.9, בשעה 20:30

הקרנת הסרטים

"H2 מעבדת שליטה"

בהשתתפות הבמאי נועם שיזף

ישראל/ קנדה, 2022, 105 דקות

(עברית, ערבית, אנגלית עם כתוביות בעברית)

מוצ"ש, 1.10, בשעה 20:30

"פרא האדם"

בהשתתפות הבמאים יואב טל ואסא איתן

ישראל, 2017, 66 דקות

מוצ"ש, 8.10, בשעה 20:30

"קליימקס"

של הבמאי גספר נואה

צרפת, 2018, 96 דקות (צרפתית עם תרגום לאנגלית)

מוצ"ש, 15.10, בשעה 20:30

השבוע באתר "זו הדרך"

מפגינים נגד נתניהו הותקפו בפעם הרביעית בידי אנשי ימין, הפגנה של עובדי בית החולים האנגלי בנצרת, ניצחון של הימין הקיצוני באיטליה, הפגנות בבליה, באירלנד ובמקסיקו, הממשלה נגד עובדי משרד החוץ הנוקטים עיצומים, ועוד.

עקב החגים, גיליון "זו הדרך" הקרוב יופיע ב-12 באוקטובר

zoha.org.il

zohaderekh@gmail.com

טל' 03-6293944

ח"ד 26205, ח"א 6126102

מק"י: maki.org.il info@maki.org.il

אתר זו הדרך zoha.org.il